

VEIDRODIS

I

Redakcijoje viskas vyko įprastu ritmu – žurnalistai stukseno klaviatūras, kažkas kalbėjosi telefonu, o kažkur giliai koridoriuje triukšmas pynėsi su spausdintuvo ūžesiu.

Už lango lijo – smulkus, įkyrus lietus, kuris neišplauna gatvių, o tik dar labiau paryškina jų pilkumą. Pro langą skubantys žmonės atrodė identiškai – vilkintys lietpalčius, laikantys skėčius ir žiūrintys į žemę.

– Lina, – iš gretimio kabineto išėjo mūsų vyriausiasis redaktorius Darius. – Turiu užduotį.

– Klausau, – pakėliau akis nuo ekrano.

– Man reikia straipsnio apie Lazdynų Pelėdą. Užsakovas – memorialinis muziejus. Tekstas turi būti šiuolaikiškas ir patrauklus jaunimui.

– Koks kampas? – paklausiau.

– Nežinau, rašyk... na, žinai, bet nedaryk iš to deklaracijos apie moterų teises, – šyptelėjo, lyg būtų pasakęs ką nors juokingo.

Šalia sėdintis kolega Tomas įsiterpė:

– Lina, istorinė moteris – tau kaip tik. Dar įdėk ką nors apie „stiprias moteris“ ir viskas bus gerai.

Žodžiuose buvo tiek pašaipos, kad atsakyti net nesinorėjo. Tik tyliai atsivertusi sąsiuvinį, užsirašiau: „*Lazdynų Pelėda – šiuolaikinis požiūris*“.

II

Grįžusi namuose užkaičiau virdulį, įsijungiau stalinę lempą prie stalo ir žvelgiau per langą, mąščiau, ar ši istorija man artima, ar aš tik rašysiu apie ją, bet jos nepajusiu. Tuo metu miestas jau buvo apgaubtas nakties, lietus tebekrito, gatvės žibintų šviesa švytėjo ant drėgnos asfalto dangos.

Ant stalo – muziejaus atsiųsta byla: nuotraukos, tekstai, keli rankraščiai. Pirmoji nuotrauka – dvi moterys. Viena žiūri tiesiai į objektyvą – tvirtas žvilgsnis, rankos sukryžiuotos. Kita – liesnė, plaukai surišti, akys nukreiptos kažkur į šoną. Po portretu užrašyta: Sofija Pšibiliauskienė ir Marija Lastauskienė. Lazdynų Pelėda.

Skaičiau apie jų gyvenimą. XIX a. pabaiga – moterys rašo lietuviškai, nors tai laikoma neįprasta, beveik maištinga. Viena jų rašo apie kaimo žmonių gyvenimą, kita labiau susidomėjusi socialinė kritika.

Ta socialinė kritika nebuvo vien tik stebėjimas – ji drąsiai iškėlė neteisybes, išryškino skurdą ir nuosmukį, ragino keisti įsigalėjusias normas. Tai buvo jų balsas, prieš kurį negalėjo likti abejinga nei kaimo bendruomenė, nei tuometinė valdžia.

Skaičiau ir jčiau, kad tarp mūsų yra nematomas tiltas. Jos kovojo dėl teisės būti girdimos. Aš – dėl teisės rašyti temas, kurios man svarbios, o ne tik glamūrinės naujienas.

III

Kitą rytą išvykau į Akmenės rajoną. Kelias vinguriavo per laukus, dar laikėsi rudeninis rūkas, oras kvepėjo drėgna žeme. Muziejus pasitiko tyliai – nedidelis, baltas medinis namas su samanotais stogo kraštais.

Duris atidarė moteris – vidutinio amžiaus, šviesiais plaukais – vardu Ieva.

– Lina? Malonu. Prašom, užėikit.

Viduje tvyrojo keistas kvapas – senos medienos, dulkių, popieriaus ir kažkokio vos juntamo levandų aromato mišinys. Grindys girgždėjo.

– Čia gyveno Sofija. Dauguma daiktų saugo Sofijos laikų dvasią, – kalbėjo Ieva, vesdama mane per kambarius.

Viename jų stovėjo rašomasis stalas. Ant jo – plunksna, rašalinė, keletas nebaigtų sakinių ant pageltusio popieriaus. Pasilenkiau, norėdama įskaityti išblukusias eilutes: „Kai moters širdis randa tiesą, ji jos nebeišsižada, net jei visa aplinka jos nepriimtų.“

Toliau, kitame kambaryje, mano akys užkliuvo už veidrodžio. Didelis, medinis, kiek aptrupėjusiais kraštais, stiklas truputį pažaliavęs nuo laiko, viršutiniame kampe – įskilimas.

– Tai Sofijos veidrodis, – tarė Ieva. – Sakoma, ji prieš jį daug laiko praleisdavo. Ne iš tuštybės – gal mąstydamą, gal kalbėdamą su savimi.

Atsisojau priešais. Mano atspindys buvo kiek blankesnis nei įprastai. Ir – ar tik man pasirodė? – kažkur stiklo gilumoje mačiau siluetą. Tarsi šešėlį, stovintį už manęs. Pagavau save giliai įkvepiant.

IV

Pasibaigus ekskursijai, Ieva pasiūlė man likti skaitykloje. Ten buvo knygos, rankraščiai, aplankai su straipsniais apie Lazdynų Pelėdą. Atsiverčiau „Klaidą“. Moteris istorijoje, iš meilės priėmusi sprendimą, patiria visuomenės pasmerkimą. Kaimas jai atsuka nugarą.

Kiekvienas sakinyš smigo man į sąmonę – šimtmetis praėjo, o moralinis teismas moterims tebeegzistuoja, tik dabar jis vyksta komentarų skiltyse ar socialiniuose tinkluose.

Prieš išeidama dar kartą priėjau prie veidrodžio. Šįkart atspindys buvo aiškus – aš, mano lietpaltis, plaukai, nuslydę ant pečių. Bet vėl tas jausmas... lyg kažkas žiūrėtų iš anapus. Ir mintyse tarsi išgirdau: „Nesutik. Nesipriešink savo svajonėms.“

V

Grįžus į Vilnių, mintys veržėsi iš manęs, todėl nė akimirkos nedelsdama atsiverčiau dokumentą. Tekstas liejosi savaimė. Rašiau ne tik apie Lazdynų Pelėdą, bet ir apie moters balsą, kuris išsiveržęs niekada negrįžo į tylą. Įtraukiau ir savo istorijas – kaip mano siūlomos temos būdavo ignoruojamos, kaip man sakydavo: „per jautru“, „ne mūsų auditorijai“.

Panaudojau citatas iš Sofijos Pšibiliauskienės kūrybos, palyginau veikėjų patirtis su šiuolaikinėmis moterimis. Sukūriau pasakojimą, kuriame susitiko trys moterys: XIX a. rašytoja, jos kūrinio herojė ir aš pati.

VI

Po dviejų dienų atnešiau tekstą Dariui. Jis perskaitė dalį teksto, pakėlė akis ir tarė:

– Čia labai asmeniška.

– Taip. Taip ir turi būti.

Darius nieko daugiau nepasakė. Po kelių dienų pranešė, kad muziejus priėmė tekstą be jokių pataisų.

VII

Po savaitės vėl nuvykau į muziejų. Šįkart ne su bloknotu užrašams, o tiesiog pabūti. Priėjau prie veidrodžio. Mano atspindys buvo šviesus, be šešėlių. Tačiau viduje jutau, kad tas susitikimas su „kita“ veidrodyje paliko man kažką: nematomą jėgą, kurios nepajuntu kūnu, bet kuri neleidžia nusilenkti.

Ieva prie manęs priėjo tyliai.

– Žinot, – pasakė, – yra žmonių, kurie sako, kad tame veidrodyje mato daugiau nei save.

Aš nusišypsojau:

– Aš žinau.

VIII

Vakare, grįžusi namo, pravėriau langą. Gatvės apačioje dar buvo drėgnos nuo lietaus. Aš atsidariau kompiuterį, bet ne dėl darbo – pradėjau rašyti savo istorijas. Ne tas, kurios užsakytos ar patvirtintos. Tiesiog tas, kurias turėjau papasakoti.

Veidrodis liko muziejuje, bet jo atspindys – manyje.